

Despre activitatea națională a lui Alexandru Vaida Voevod în zilele premergătoare Unirii din 1918

Mihai Racovițan

În intervalul cuprins între 18 și 31 octombrie 1918, românii au luat marile decizii ce vor inaugura o nouă eră politică pentru Transilvania și Bucovina. Contribuția lui Alexandru Vaida Voevod în luarea acestor decizii, inițiativele sale, redactarea unor acte politice majore, contactele și tratativele politice pe care le-a dus din însărcinarea conducerii Partidului Național Român, toate sunt relevante pentru a se putea afirma că în tumultuoasa toamnă a anului 1918, când s-a finalizat dezideratul libertății și unității naționale a tuturor românilor, rolul lui Alexandru Vaida Voevod a fost deosebit de însemnat. De altfel, conlucrarea și împărțirea răspunderilor între membrii comitetului executiv al PNR a funcționat bine. O mărturisește însuși Vaida, când spune că, încă la Oradea, în 12 octombrie, „am hotărât că vom sta cu toții în permanentă legătură telefonică ori prin curieri, informându-ne. În toate situațiile, fie locale, fie de importanță generală, fiecare dintre noi (Arad: Șt. Cicio Pop, Goldiș, Suciu; în sud: Vlad, la Orăștie; în nord: Mihali și eu; la Oradea – Bihor: A. Lazăr) vom avea să dispunem, în numele Comitetului PNR”¹.

Împrejurările au făcut ca lui să-i revină îndatorirea de a prezenta în Parlamentul Ungariei Declarația conducerii PNR de autodeterminare și despărțirea românilor de Ungaria. Pe baza acesteia și în numele principiilor cuprinse în ea, se desfășoară toate acțiunile, se iau toate hotărârile, din a doua jumătate a lunii octombrie și din luna noiembrie, încoronate de Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, de proclamarea Unirii Transilvaniei cu România. Nu trebuie uitat că Vaida Voevod se numără printre cei trei deputați ai PNR – ului care mai făceau parte din Parlamentul Ungariei în 1918, avea o mare experiență politică și parlamentară, era deopotrivă temut și apreciat, iar misiunea pe care și-a asumat-o în ziua de 18 octombrie, în consens cu colegii săi, comporta o doză de risc, fiindcă erau vremuri dramatice.

După episodul budapestan din 18 – 31 octombrie, Vaida revine în Ardeal, fiind ales printre cei șase membri ai PNR în Consiliul Național Român Central, cu sediul la Arad, președinte fiind desemnat Șt. Cicio Pop, C. N. R. C., sau Sfatul Național Român, cum începe să fie cunoscut în popor, făcea cunoscută public preluarea „imperiului” asupra teritoriilor locuite de români, trecând la înființarea consiliilor naționale locale, numite „sfaturi” sau secții ale C. N. R. C. și a gărzilor județene, cercuale și comunale, acțiune încheiată aproape peste tot în prima jumătate a lunii octombrie. Se instaurează în Transilvania administrația românească, înlocuind vechile instituții austro-ungare, ostile românilor.

În drum spre casă, Vaida s-a oprit la Cluj, unde a făcut frunțașilor români din oraș o succintă expunere asupra celor discutate în Ungaria cu

¹ Arhivele Naționale, Direcția Județeană Sibiu, Fond Alexandru Vaida Voevod, caiet 4 (mss).

oficiali maghiari și a subliniat necesitatea constituirii de urgență a Consiliului Național Român și a gărzii românești. Abia sosit la Dej, în aceeași zi, s-a comunicat telefonic din Cluj că deja s-a constituit Consiliul Național Român al județului Cluj, condus de Emil Hațieganu.

Vaida s-a pronunțat categoric împotriva consiliilor și gărzilor județene mixte, româno – maghiaro – săsești, cum era să se întâmple la Sibiu și Brașov, sau și mai grav, acea „Republică bănățeană”, cu care îi zăpăciseră iscusit pe tinerii ofițeri români din Banat „Republicanii” socialiști slavi și maghiari, care au operat pe lângă generalul comandant francez al trupelor de ocupație din zonă, proces care a fost paralizat și oprit tocmai la Paris, dar cu eforturi. În entuziasmul lor, românii scăpărau de dorința de a acționa, dar lipsiți fiind de experiența politică, era nevoie de o serioasă muncă de lămurire și orientare.² Colaborarea cu consiliile maghiarilor și germanilor era chiar indicată, pentru evitarea dezordinilor, dar conducerea și deciziile trebuiau să aparțină românilor.

Instrucțiunile în ce privește constituirea și funcționarea consiliilor și gărzilor le-a dictat Vaida secretarului lui Theodor Mihali, Ionică Moldovan, au fost tipărite pe fișe, iar dr. Onea, făcând pe curierul, a plecat pe la frunțașii din alte județe. „În 24 – 48 de ore le-au primit până și la Sibiu și Brașov, întrucât ele se expediau din județ în județ, prin ștafete mai departe”.

Constituirea și organizarea consiliilor locale și a gărzilor românești – acțiune pe care Vaida Voevod a inițiat-o și la care a participat direct în zona Dejului – nu erau posibile fără a se dispune de fondurile bănești necesare, Vaida reușind să-l determine pe Osskár lászi, ministrul naționalităților în noul guvern Károlyi, să dea ordin administrațiilor financiare „să ne pună la dispoziție sumele – milioane – pentru soldele gărzilor noastre și prefecților să nu stânjenească organizarea noastră, ci să le stea la dispoziție „consiliilor” noastre județene ca să nu amintesc ceva, cât de bine ne-au prins automobile oficiale și neoficiale puse la dispoziția noastră, pentru a putea organiza satele, etc, etc.”³

Împreună cu Th. Mihali, Vaida se stabilește în noiembrie la Dej, unde au format un adevărat centru politic. În ziua de 3 noiembrie, cei doi frunțași politici au convocat la Dej adunarea locuitorilor din comitatul Solnoc – Dăbârca, în vederea constituirii Consiliului Național Român Comitatens (județean) ca putere executivă peste teritoriul acestuia. La propunerea lui Vaida, se aleg cei 22 de membri ai consiliului, care apoi și-au ales biroul, al cărui președinte a fost ales în unanimitate dr. Liviu Micșa, avocat în Dej, iar vicepreședinte Teodor Hermann, protosbiter greco-ortodox. Se trece la luarea de măsuri pentru organizarea și alcătuirea comisiilor cercuale și comunale în întreg comitatul, se decide trimiterea în fiecare comună a câte unei circulare în care să se arate modalitatea constituirii sfaturilor sătești. Se hotărăște înființarea gărzii naționale în Dej, pentru menținerea ordinii în întreg comitatul și în oraș.⁴ „Consiliul Național Român” funcționa în localul băncii „Someșana” și la Mihali (acasă în Dej – M. R.). toate funcțiile în afară de soldele gardiștilor, trupă și ofițeri din centrul județului erau onorifice, neretriuite, atât în Dej, cât și pe sate. Apoi, ne-am apucat fără întârziere să organizăm comunele, împărțindu-ne în echipe.

² *Ibidem.*

³ *Ibidem.*

⁴ *1918 la români. Documentele Unirii. Unirea Transilvaniei cu România. 1 Decembrie 1918*, vol. VII, București, 1989, p. 636.

Consilii comunale și gărzi locale am constituit din localnici. De obicei, membrii acestor corporațiuni, conform situației din comună, erau numiți ori printr-un delegat de la Centru, ori la propunerea adunării și prin votul întregului sat adunat. Firește că în cazul acesta lista era în prealabil pregătită, astfel încât să mulțumească ambițiile și totodată să garanteze disciplina și ordinea”.⁵

Deseori, Alexandru Vaida Voevod venea și acasă la Olpret, unde-și adusese și familia. A organizat în Olpret garda națională română, care a preluat controlul asupra localității, stopând intențiile de răzbunare și jaf. La dispoziția gărzii a pus câteva arme aduse de el de la Dej. Îl îngrijorau însă multele întâmplări, mai ales conflictele dintre autorități și satele românești amplificându-se în continuare (baronul Dicszeghy, vecin de moșie cu Vaida, cerea autorităților sporirea numărului de jandarmi unguri). Informațiile din zona Dejului erau alarmante.

În mai multe localități, jandarmii au tras în populație, înregistrându-se victime. Vaida cutreiera satele pentru a potoli pe oamenii revoltați, făcând totodată, împreună cu Mihali, presiuni asupra prefectului, reușind să determine retragerea jandarmilor din satele românești. Își exersa și profesiunea de medic, gripa spaniolă, râia, tifosul, holera fiind mare pericol în acea vreme de sfârșit de război.

Evenimentele se desfășurau cu mare rapiditate. Înfrântă decisiv, Austro–Ungaria semna, la 3 noiembrie 1918, armistițiul la Villa Giusti, Padua. Separat, noul guvern ungar al conelui Károlyi, semna la 13 noiembrie, la Belgrad, cu comandamentul forțelor aliate al generalului Franchet d’Esperey, Convenția de încetarea ostilităților. Textul acesteia cuprindea însă multe ambiguități, ceea ce a făcut posibil ca guvernul Károlyi să fixeze, în Convenția încheiată de Ungaria cu Puterile Aliate și Asociate, semnată la Belgrad la 13 noiembrie, linia de demarcație dintre România și Ungaria pe cursul Mureșului, păstrând astfel sub dominație ungară o parte a Transilvaniei, Banatul, Crișana și Maramureșul. Mai târziu, la 1/14 decembrie, sfidând hotărârea de unire a tuturor românilor în fruntariile aceluiași stat național, exprimată la 1 Decembrie de Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, a declarat că nu recunoaște decizia de unire și nici autoritatea Consiliului Dirigent din Transilvania asupra teritoriilor de la vest de linia Mureșului.⁶

La 11 noiembrie, Germania învinsă semna armistițiul de la Rethondes, lângă Compiègne, în nordul Franței. La 10 noiembrie, regele Ferdinand decretează remobilizarea armatei și în aceeași zi trupele franceze de sub comanda generalului Berthelot treceau Dunărea.

Vremurile revoluționare impuneau o acțiune hotărâtă și decisivă. La 9 noiembrie, Consiliul Național Român Central a înaintat o notă diplomatică ultimativă Consiliului Național Maghiar, la Budapesta, solicitând în mod ultimativ guvernului ungar trecerea sub puterea politică a C.N.R.C. a teritoriului Transilvaniei, a Banatului, Crișanei și Maramureșului, precum și a părților românești din comitatele Bichiș, Cenad și Ugocea, care ar urma să fie

⁵ Arhivele Naționale Sibiu, Fond Alexandru Vaida Voevod, caiet 4.

⁶ Alesandru Duțu, Constantin Botoran, Mihai Retegan, *Transilvania în evoluția relațiilor româno-ungare. O abordare mai puțin cunoscută*, București, 1993, p. 33.

delimitate la fața locului.⁷ În caz contrar, pentru urmări va răspunde guvernul ungar. Ultimatumul expira la 12 noiembrie, orele 6 p. m.⁸

Au avut loc tratative între delegația Consiliului Național Maghiar, condusă de Iászi Oskár, ministrul naționalităților în guvernul Károlyi, și cea a C.N.R.C. – Șt. Cicio Pop, E. Gropini, I. Jumanca, I. Flueraș, IU. Erdélyi, Gh. Crișan, desfășurate în zilele de 13-14 noiembrie, în sala prefecturii din Arad. Între altele, Iászi a promis românilor o largă autonomie, „guvernământul român” urmând să fie reprezentat în guvernul ungar. Asemenea propuneri însă nu aveau șanse de a fi acceptate. Sosit mai târziu, Iuliu Maniu, răspunzând unei întrebări a lui Iászi, a pus capăt tratativelor, spunând că românii vor „rupere totală de Ungaria”.

La 20 noiembrie, Ștefan Cicio Pop, președinte, și Gheorghe Crișan publicau, în numele Marelui Sfat al națiunii române, textul convocării Marii Adunări Naționale. În aceeași zi, generalul Prezan, șeful Marelui Cartier General, anunța trecerea armatei române peste Carpați, cu gândul ca, în numele unor sfinte drepturi naționale și omenești, „să garanteze libertatea deplină a tuturor”.⁹

Contactele dintre fruntașii politici ardeleni și guvernul României aflat la Iași, sau cu reprezentanții diplomați ai Puterilor Aliate din România în ce privește modalitățile de înfăptuire a unirii se desfășurau cu febrilitate, inclusiv prin emisari speciali. Din Dej, Vaida și Mihali, extrem de îngrijorați de starea de tensiune și teroare existentă în nordul și vestul teritoriului, datorită și liniei de demarcație fixate, prin care o mare parte din vestul Transilvaniei era sub controlul trupelor ungare, cereau guvernului român, lui I. I. C. Brătianu și regelui Ferdinand, intervenția armatei române, datorită pericolului reprezentat de trupele și detașamentele maghiare înarmate. În atari împrejurări dificile, ei considerau că numai în prezența armatei române o adunare de mari proporții putea să aibă loc. Era doar o opinie generată de situația confuză din Transilvania, de teama unor conflicte militare posibile. Ambii s-au subordonat însă hotărârii de convocare și în ziua de 1 Decembrie s-au aflat la Alba Iulia, ca participanți activi.

În ziua de 28 noiembrie, Vaida, însoțit de fiul său Mircea și de Th. Mihali, împreună cu un mare număr de locuitori din zona Someșurilor, cărturari și țărani, au plecat spre Alba Iulia, la Marea Adunare Națională, cu un tren pus la dispoziție – din ordinul lui Vaida – de Direcțiunea Căilor Ferate someșene până la Cluj. Aici au făcut un popas, pentru o discuție cu Elie Dăianu. La Alba Iulia, au sosit în ziua următoare. În preziua adunării, 30 noiembrie, membrii Consiliului Național Român, alți conducători ai P.N.R. au avut, în sala de hotel, mai multe consfătuiri, care au durat până noaptea târziu. Social-democrații stăruiau intransigent pentru autonomia administrativă a Transilvaniei, ca și în privința reformei agrare radicale și în problema drepturilor muncitorimii la nivelul statelor avansate industrial. În cele din urmă, Maniu, Vaida și I. Suciuc au găsit o formulă potrivită să-i împace pe toți: a autonomiei provizorii, până la întrunirea Constituantei noului stat român, aleasă prin vot universal.¹⁰

⁷ *Românul* din 1/14 noiembrie 1918.

⁸ *Telegraful Român*, nr. 120, 4/17 noiembrie 1918.

⁹ *Românul* din 6/19 noiembrie 1918.

¹⁰ Arhivele Naționale Sibiu, Fond Alexandru Vaida Voevod, loc. cit.

La Alba Iulia, Vaida Voevod a primit însărcinarea de a compune lista membrilor Marelui Sfat, a cărui alegere trebuia să se facă de Marea Adunare. După încheierea cuvântărilor și după ce Marea Adunare Națională a primit prin aclamații Rezoluția în întregime ea, s-a trecut, potrivit punctului IX al Rezoluției, la Alegerea Marelui Sfat Național Român, „care avea toată îndreptățirea să reprezinte națiunea română oricând și pretutindeni față de toate națiunile lumii și să ia toate dispozițiile care le afla necesare în interesul națiunii”, în perioada autonomiei provizorii a Transilvaniei. Apoi, Al. Vaida Voevod a propus Adunării ca Marele Sfat Național să fie format din 250 membri din care 200 să fie aleși imediat de Adunare (lista votată a cuprins 210 sau 212), iar restul de 50 să se întregască prin cooptare.¹¹ După votarea listei, Marele Sfat Național Român fiind constituit, Consiliul Național Român Central și-a încetat existența.

În ziua de 2 decembrie, membrii Marelui Sfat și-au ales conducerea: Gh. Pop de Băsești-președinte, 4 vicepreședinți, 6 notari. S-a ales și delegația care urma să prezinte regelui și guvernului hotărârile Marii Adunări Naționale – episcopii Miron Cristea și Iuliu Hossu, Vasile Goldiș și Al. Vaida Voevod, cărora li se va alătura ulterior Caius Brediceanu.¹² În aceeași ședință a fost ales un comitet executiv ce avea să conducă afacerile curente ale Transilvaniei, anume Consiliul Dirigent, compus din 15 membri, sub președinția lui Iuliu Maniu; s-au stabilit 12 resorturi, Vaida Voevod fiind ales unul dintre vicepreședinți și șeful Resortului de Externă și Presă. După consultările avute la București de către membrii delegației ardeleni (s-au alăturat și Iuliu Maniu și Aurel Vlad) care au predat regelui Ferdinand Rezoluția de Unire, s-a convenit ca Transilvania să fie reprezentată în Guvernul României prin trei miniștri fără portofoliu: Șt. Cicio Pop, Al. Vaida Voevod și V. Goldiș. La 21 ianuarie 1919, Al. Vaida Voevod a depus jurământul.

Alexandru Vaida Voevod's national activity in the
preceding days of the Union of 1918
Summary

The dismemberment of Austro-Hungary, the deed of the principle of netinionalities, principle that took the place (little by little) of the European equilibrium, conferred Romanians and Romania a special place in the historical processes situated in a rapid spread out.

Towards the end of the year 1918, the fighting for the perfection of the national unity of the Romanian people entered its decisive phase. In Octomber/November the Romanians took the great decisions that will inaugurate a new political era for Transilvania and Bucovina. Alexandru Vaida Voevod's contribution in taking these decisions, his initiatives, the drafting of some major political acts, the contacts and the political treaties which he dealt

¹¹ Gh. Iancu, Marele Sfat Național al Transilvaniei (1918-1919), în *Anuarul Institutului de Istorie Cluj*, 1973, 16, p. 260.

¹² Muzeul de Istorie al Transilvaniei, Cluj-Napoca, inv. M. 168. Proces verbal al Consiliului Dirigent, din 10 dec. 1918.

with out of duty from the National Romanian Party, all these are relevant in order to assert that the tumultuous autumn of 1918, when the desideratum of liberty and national unity of all Romanians was finaliyed. The part of Alex. Vaida Voevod was very important.